

MATEVŽ HACE, TIHOTAPCI. Hacetova povest *Tihotapci** je izrazito realistična pripoved o ljudeh iz Loške doline, ki so v stari Jugoslaviji tihotapili konje čez mejo na italijansko stran, in o njihovem veseljaškem življenju doma. Pisatelj se je doslej uspešno uveljavljal le kot avtor partizanskih tekstov in zato mu nekoliko staromodni ambient nevarnih pridobitniških pustolovščin ter preprostih ljubezenskih zapetljajev pomeni novo snov. Prav iz tega dejstva, namreč iz privajenosti na specifično doživljanje v vojnem okolju in iz majhne izurjenosti v opisovanju neke življenjske povprečnosti, izvirajo glavne značilnosti pričujoče Hacetove povesti.

Pisatelj je privedel na prizorišče dobršen del vaške srenje, ki je tako ali drugače povezana s tihotapstvom; poleg aktivnih tihotapcev so v ospredju dogajanja še podkupljiva žandarja Jovo in Marko in njuni vlačugarski dekleti Kristina in Dana, vaški župnik s svojimi kupčijskimi nameni in nacionalni učitelj z narodnobudniško literaturo, ki naj bi tudi prehajala čez mejo. Ta krog pravzaprav ni nikjer zaključen; vsak čas stopajo vanj novi ljudje in tako silijo pisatelja, da na hitro zapleta in spet razpleta posamezne epizode. Takšna kompozicijska neubranost napravlja vtis, kot da bi bila povest pisana brez smotrnega dimenzioniranja in kot da to navsezadnje ni povest v pravem pomenu besede, pač pa samo kronika vaške srenje, razburkane s tihotapstvom.

Seveda je domala vse delovanje Hacetovih ljudi osredotočeno na kupčije s konji, navzlic temu pa v povesti le obstaja določena nepovezanost med nevarnimi prehodi čez mejo in mirnejšim vsakdanjim življenjem v zaledju. Ta dva bregova Hacetovega fabuliranja se ne ločita samo po slabi kompozicijski povezanosti, saj ti prehodi večinoma kar na silo udarjajo na površje povesti, ampak tudi tedaj, če eno in drugo plat fabule presojamo z estetskimi merili. Medtem ko se pisatelj ne more prav znajti v »zalednem«
vaškem življenju in nam z okornimi opisi in dialogi riše le podpovprečne ljubezenske in druge zgodbe, riše brez logično ali čustveno utemeljene razvojne črte, so prehodi tihotapcev čez mejo dosti živeje podani. Tu bržkone prihaja do veljave avtorjevo rutinirano partizansko pero, ki se je doslej urilo v opisovanju elementarnejših človekovih doživetij, v prikazovanju trpljenja, nevarnosti in smrti, toda izpod skorje, ki pokriva mirnodobsko vsakdanjost, pa to pero ne zna izluščiti prepričljivejših človeških usod, niti ne najde zanje dovolj ustreznega pisateljskega izraza.

V primeru Hacetovih *Tihotapcev* gre resda samo za čisto preprosto vaško povest, a vendarle je pisatelj tu pa tam skušal dogajanje preplesti z določenimi idejnopolitičnimi vidiki in oznakami. Teh sicer nikjer prisiljeno ne potiska v ospredje, a kolikor se z njimi le spogleduje, mu že razblinjajo kompaktno sliko nekdanjega življenja v vaseh Loške doline. Zakaj Hace prikazuje namreč svoje ljudi kot izrazite koristolovce z dokaj primitivnimi človeškimi nagoni, ki se kot neprebujena čreda poganjajo le za denarjem, za zabavami, grobim erotičnim izživljanjem. In zato tem manj ustrezno vpleta med te ljudi nekakšno politično idejnost, svetovnonazorska trenja ob občinskih volitvah, kar vse se nazadnje konča z zmago socialistične stranke. Očitno je pisatelj imel namen popestriti podobo obravnavanega miljeja in dati povesti tudi neko ideološko

* Matevž Hace, *Tihotapci*. Državna založba Slovenije, 1964.

* Pričujoča ocena je bila pripravljena za tisk že za 12. številko lanskega letnika *Sodobnosti*. — Opomba uredništva.

obarvanost, a se mu je to le slabo posrečilo, zakaj iz vsega njegovega prizadevanja se je izcimil le konglomerat različnih pisateljskih izhodišč, nepovezanih in slabo utemeljenih dejstev in problematičnih oznak. Kaže, da so takšne avtorjeve političnoideološke interpolacije v tekstu bolj plod njegovega zavestnega hotenja kot pa del originalne podobe dokaj primitivnih predvojnih razmer v Loški dolini. In tudi ta primer kaže, da pisatelj omahne v svoji ustvarjalni moči, ko se spusti iz trdnejše in že a priori dane ideološke osnove, na kateri je gradil svoje partizanske zgodbe, na majava tla političnih zmed in nasprotij v predvojnem času.

Hacetova nova povest vsebuje torej precej estetskih neskladnosti in nedoživljenih usod in slabo utemeljenih človeških odnosov, čeprav je njen osnovni namen, prikazati namreč specifično vzdušje nekdanjih tihotapskih vasi ob jugoslovansko-italijanski meji, razmeroma dobro izbran in tudi primerno načrtan. Toda realizacija tega namena se je pisatelju sproti podirala pod peresom in ga nazadnje pripeljala do tega, da je ustvaril dokaj povprečno ljudsko povest. Še najboljše, kot že rečeno, so opisani nekateri prehodi čez mejo, kjer pred bralcem v polni meri zaživi človekova prvobitnost v območju divjih naravnih sil in v prisotnosti neposredne nevarnosti za obstanek.

Jože Šifrer

LIKOVNA UMETNOST

OB RAZSTAVI JAKOBA SAVINŠKA. Srečujemo se na retrospektivi in hkrati spominski razstavi umetnika, čigar nenadni smrti pred dobrimi tremi leti stojimo še vedno nasproti s popolnim nerazumevanjem in bolečo osuplostjo. Zakaj ne le, da je pomenila ta smrt človeško tragedijo; hkrati je iztrgala nenavadno dinamičnega umetnika delu, ki s svojo raznovrstnostjo, silovitostjo in zagonom ne kaže na konec, da, niti na sredino, temveč na začetek umetniške poti. Nedvomno: po dognanosti večine svojih del je Jakob Savinšek dozorel mojster; eden naših najpomembnejših sodobnih slovenskih kiparjev. Po številu umetnin, ki jih je zapustil, plastik, skic, risb in osnutkov — da literarnega opusa niti ne omenimo — je opravil polno, zaključeno življenjsko delo. Rad bi opozoril predvsem na tisto, česar ta umetnik prelomne generacije zaradi prenapetosti ni mogel dati, za kar smo s to smrtjo prikrajšani, če merimo tisto, kar je Jakob Savinšek ustvaril ob tistem, kar bi še mogel, še nameraval ustvariti.

Vsaka človeška osebnost je ubrana na nekaj strun, ima v sebi določljiv notranji zven. Ena izmed strun, ki je nedvomno skozi in skozi zvenela v Jakobu Savinšku, je bila njegovo globoko, naravno nagnjenje k monumentalnosti. Spomeniška plastika mu je bila dobrodošla možnost, da je razmahnil to svojo potrebo; toda dal ji je duška tudi v razmeroma majhnih formatih svojih kiparskih stvaritev (kot na primer Kmetice, Planšarice), pa tudi v risbah, študijah in portretih. Veliko smo brali in govorili o tem, da razodevajo Savinškovi portreti psihološko poglobljenost. Gotovo: bistri, prenicljivi umetnikov duh je s posebnim veseljem prodiral v duha nasprotnika — in vsak model mu